

विराट्देहस्यव्यष्टिदेहं दृष्टान्तत्वेन दर्शयन् सांख्यानकथनस्य प्रयोजनमाह यथेति द्वाभ्याम् प्रथमं परमेश्वरे भक्तिस्ततोऽन्यत्र विरक्तिः ततो योगप्रवृत्ताधीः एकापंचित्तम् ततो यत्ज्ञानं तेन प्रत्यगात्मानं क्षेत्रज्ञमस्मिन् आत्मनिकार्यकारणसंघाते विविच्य चिंतयेत् ॥ ६९ ॥ ७० ॥ इति तृतीये टी० षड्विंशतितमः ॥ २६ ॥ ॥ ७३ ॥ सप्तविंशततः सम्यक्बहुसाधनयोगतः पुं प्रकृत्योर्विवेकेन मोक्षरीतिर्निरूप्यते ॥ १ ॥ विवेकज्ञानेन मोक्षमुपपादयितुं शुद्धस्यैव पुरुषस्य पूर्वोक्तं प्रकृत्यविवेकतः पूर्वोक्तं संसारमनुस्मारयति प्रकृतिस्थोऽपीति त्रिभिः देहस्थोऽपि नाज्यते न लिप्यते गुणैस्तत्कृतैः सुखदुःखादिभिः निर्गुणत्वादकर्तृत्वं ततो विकारित्वं तस्मात् ॥ १ ॥ २ ॥ अनिर्वृतः सन् प्रकृतिसंगतैः सदसन्मिश्रयोनिषु देवति

यथा प्रसुप्तं पुरुषं प्राणेंद्रियमनोधियः ॥ प्रभवन्ति विना येन नोत्थापयितुमोजसा ॥ ६९ ॥ तमस्मिन् प्रत्यगात्मानं धिया योगप्रवृत्तया ॥ भक्त्या विरक्त्या ज्ञानेन विविच्यात्मनि चिंतयेत् ॥ ७० ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे तृतीयस्कंधे कापिले ये तत्त्वसमाध्याये षड्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ ७३ ॥ श्रीभगवानुवाच प्रकृतिस्थोऽपि पुरुषो नाज्यते प्राकृतैर्गुणैः ॥ अविकारादकर्तृत्वान्निर्गुणत्वाज्जलार्कवत् ॥ १ ॥ स एष यर्हि प्रकृतेर्गुणेष्वभिविषज्जते ॥ अहंक्रियाविमूढात्मा कर्तास्मीत्यभिमन्यते ॥ २ ॥ तेन संसारपदवीमवशोऽभ्येत्यनिर्वृतः ॥ प्रासंगिकैः कर्मदोषैः सदसन्मिश्रयोनिषु ॥ ३ ॥ अर्थे लब्धविद्यमानेऽपि संसृतिर्न निवर्तते ॥ ध्यायतो विषयानस्य स्वप्नेऽनर्थागमो यथा ॥ ४ ॥ अतएव शनैश्चित्तं प्रसक्तमसतां पथि ॥ भक्तियोगेन तीव्रेण विरक्त्या च न येदृशम् ॥ ५ ॥ यमादिभिर्योगपथैरभ्यसं श्रद्धयाऽन्वितः ॥ मयि भावेन सत्येन मत्कथाश्रवणेन च ॥ ६ ॥ सर्वभूतसमत्वेन निर्वैरेणाप्रसंगतः ॥ ब्रह्मचर्येण मौनेन स्वधर्मेण बलीयसा ॥ ७ ॥

र्यङ्मनरादिषु संसारपदवीं प्राप्नोति ॥ ३ ॥ ननु तर्ह्यवास्तवत्वात्संसृतेः किं निवृत्तिप्रयासेन तत्राह अर्थे हीति ॥ ४ ॥ यतो विषयध्यानमनर्थहेतुः अतो मनो नियंतव्यमित्याह अतएवेति असतामिन्द्रियाणां पथि विषयमार्गे तीव्रेण दृढेन विरक्त्या च तीव्रया ॥ ५ ॥ भक्तिविरक्त्योस्तीव्रत्वे कारणा निवर्णयन् ज्ञानेन मोक्षप्रकारमाह षड्विंशः यमादिभिर्योगमार्गैः चित्तमभ्यसन् पुनः पुनरेकापीकुर्वन् आत्मानमुपलभ्य सर्वानुस्यूतमद्वयं परमात्मानं प्रतिपद्यत इति षष्ठेनान्वयः सत्येन निष्कपटेन भावेन प्रेम्णा ॥ ६ ॥ अप्रसंगतः संगत्यागेन बलीयसा ईश्वरेऽर्पितेन ॥ ७ ॥